

Шостаківська Н.М.,
Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя

Ратинський В.В.,
асистент кафедри обліку і аудиту
Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя

РОБОЧИЙ ЧАС ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ

В статті на основі економічного аналізу розглядаються питання існуючого обліку і контролю робочого часу у промисловому секторі економіки України. Відсутність даних про фактичні витрати хвилин і годин зміни не дозволяють своєчасно і ефективно впливати на зниження втрат робочого часу, слідкувати за динамікою трудових затрат на виробництво продукції. Тому у статті особлива увага звернута на особливості документального відображення використання робочого часу і дають пропозиції щодо покращення обліку і контролю за його економією та ефективним використанням як основного виробничого потенціалу, як фактора виробництва.

Ключові слова: економія часу, облік, контроль, методи вивчення, витрати робочого часу, облік робочого часу, надурочні роботи, табель обліку.

Шостаковская Н.М.,
Кандидат педагогических наук,
доцент кафедры учета и аудита
Тернопольского национального технического университета им. И. Пулюя

Ратынский В.В.,
ассистент кафедры учета и аудита
Тернопольского национального технического университета им. И. Пулюя

РАБОЧЕЕ ВРЕМЯ КАК ОБЪЕКТ УЧЕТА И КОНТРОЛЯ

В статье на основе экономического анализа рассматриваются вопросы существующего учета и контроля рабочего времени в промышленном секторе экономики Украины. Отсутствие данных о фактических затратах минут и часов смены не позволяют своевременно и эффективно влиять на снижение потерь

рабочего времени, следить за динамикой трудовых затрат на производство продукции. Поэтому в статье особое внимание обращено на особенности документального отражения использования рабочего времени и дают предложения по улучшению учета и контроля за его экономией и эффективным использованием как основного производственного потенциала, как фактора производства.

Ключевые слова: экономия времени, учет, контроль, методы изучения, затраты рабочего времени, учет рабочего времени, сверхурочные работы, табель учета.

Shostakivska N.

Ph.D.,

Associate Professor of Accounting and Auditing

Ternopil National Technical University. I. Pul'uj

Ratynskyy V.

Assistant Department of Accounting and Auditing

Ternopil National Technical University. I. Pul'uj

WORKING TIME AS THE OBJECT OF ACCOUNTING AND CONTROL

The article is based on economic analysis addresses the existing accounting and control of work in the industrial sector of Ukraine. The lack of data on actual expenditures minutes and hours changes do not allow timely and effective impact on reducing the loss of working time, follow the dynamics of labor costs for production. Therefore, the article special attention is paid to the peculiarities of the documentary display of working time and give suggestions for improvement of accounting and control of its economy and efficient use as the primary productive capacity, as a factor of production.

Keywords: time savings, accounting, control, methods of study, the cost of work, time tracking, overtime work timesheet.

Постановка проблеми. Наша країна має значні ресурси, у тому числі і трудові, але за будь-яких умов принцип економії повинен бути в центрі уваги держави і власників суб'єктів господарювання. Усі існуючі види економії, які виникають у суспільстві, знаходять своє відображення та узагальнений вираз в економії робочого часу. В поняття економії часу закладено також усяких непродуктивних, некорисних затрат робочого часу. Тому, безперечно, кількісний вимір і облік робочого часу відіграє першочергову роль при плануванні виробництва, виробничих завдань, вивченні в економії затрат праці, а також у додержанні принципу розподілу оплати праці по її кількості і якості. Відсутність в сучасних умовах у суб'єктах господарювання належної організації про використання робочого часу і непродуктивних його втратах не дозволяє ефективно на них впливати.

У вирішенні цих проблем важливе місце займають облік і контроль за використанням робочого часу, нормування трудових процесів. Відсутність даних про фактичні витрати хвилин і годин зміни не дозволяють своєчасно і ефективно впливати на зниження витрат робочого часу, слідкувати за динамікою трудових затрат на виробництво продукції. На основі проведеного аналізу, зарубіжного досвіду нами запропоновано ряд заходів по покращенню обліку і контролю використання робочого часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В даний час в бухгалтерських розрахунках, калькуляціях собівартості продукції відсутні дані, які безпосередньо були б пов'язані з використанням робочого часу. В той же час при аналізі цих витрат виявляється, що вони в багатьох випадках залежить від затрат робочого часу.

Детальний аналіз викриває і так звані сховані втрати робочого часу. До них слід віднести: браковану продукцію, виправлення дефектів, наявність робіт, що не відповідають кваліфікації виконавців, збільшення витрат часу у порівнянні з нормативами, перевищення затрат робочого часу проти показників передових робітників і т.п. Це викликає збільшення затрат робочого часу на виготовлення одиниці продукції і негативно впливає у підсумку на

продуктивність праці і собівартість продукції. Часто на один і той же виріб, який виготовляється різними підприємствами, трудові витрати робочого часу не відповідають контролю та аналізу рівня трудових затрат.

Сьогодні в нас і інших зарубіжних країнах застосовуються багато методів вивчення використання робочого часу. З їх допомогою можна одержати дані і показники, які характеризують з певною мірою точності використання робочого часу у виробництві. В той же час вони дають можливість обліковувати втрати робочого часу на протязі тільки певного періоду, тому не можуть характеризувати дійсну величину витрат і тим більше виявляти резерви росту продуктивності праці. До того ж підприємства не мають можливостей для систематичного вивчення затрат робочого часу цими методами (хронометраж, фотографія робочого часу, тощо). Тільки систематичний і комплексний облік витрат і причин їх виникнення забезпечують умови для зменшення розмірів втраченого робочого часу. На основі одержаних даних можна розробляти і впроваджувати заходи по вдосконаленню організації виробництва, використання устаткування.

На протязі багатьох років в економічній літературі часто піднімається питання про необхідність використання в практиці планування про необхідність використання в практиці планування та складання звітності по праці балансів робочого часу. За таких умов він просто неспроможний у повній мірі виконувати функції кількісного вивчення і мобілізації резервів росту продуктивності праці [4, с. 56].

Початкові форми узагальнення робочого часу в бухгалтерському обліку в даний час існують в розрахунково-платіжних (розрахункових) відомостях, в яких відображають і навіть частково узагальнюють показники робочого часу. В той же час, на нашу думку, існуюча система узагальнення робочого часу у цих облікових регістрах не досконала і не повна.

Для вирішення даного завдання необхідно вдосконалювати існуючий облік робочого часу, який використовує дані статистичного та оперативно-технічного обліку. Перш за все необхідно розробити чітку кваліфікацію втрат

робочого часу з виділенням причин і винних осіб. В зв'язку з цим необхідно внести доповнення і зміни в Закон України від 24.03.1995 р. «Про оплату праці».

Класифікація витрат робочого часу наведена в багатьох підручниках, навчальних посібниках ще старих видань, а в сучасних виданнях це питання майже ніким не піднімається. З того що ми маємо на сьогоднішній день, можна зробити висновок, що не дивлячись на свої зовнішні відмінності, вони практично відрізняються одна від одної лише своєю деталізацією або інтеграцією. Запропоновані кваліфікації на ділі не мають суттєвої різниці, вносять тим самим плутанину в саму класифікацію, не завжди зрозумілі робітникам, не вказують причини виникнення втрат та винних осіб.

В цьому відношенні заслуговує досвід США Німеччини та інших зарубіжних країн, де у звітності і первинній обліковій документації прийнято розділяти втрати робочого часу в залежності від причин і винуватців їх виникнення, що має велике значення для підтримки на високому рівні трудової та виробничо-технічної дисципліни [2, с. 439]. Це пояснюється тим, що як внутрішньозмінні так і цілоденні втрати робочого часу мають, дуже часто, спільні причини і винуватці. Втрати і непродуктивні затрати робочого часу в розрізі причин і винуватців їх виникнення пропонується розділити на такі групи: неявки з дозволу адміністрації, плинність кадрів, Хвороби, порушення трудової дисципліни, незабезпеченість робітників роботою, непродуктивна робота.

Ми пропонуємо номінальний фонд робочого часу (календарний фонд за мінусом вихідних і святкових днів) розділити на слідуючі складові, сюди слід віднести чергові і додаткові відпустки по навчанню, вагітності, неявки в зв'язку виконанням військових, громадських обов'язків, внутрішні перерви передбаченні законом, скорочення тривалості робочого дня для неповнолітніх.

Резервуотворюючі затрати робочого часу прості, Часу які викликані хворобами, по технічних причинах неявками з дозволу адміністрації, внутрішньозмінні витратами і нераціональними затратами робочого часу

(відхилення від запроектованих технологічних процесів, виправлення браку), а також плінність кадрів.

Корисно використаний час робітників включає в себе слідуєчі складові: час на підготовку і обслуговування робочого місця, регламентований відпочинок і природні потреби, оперативний час роботи як основний так і допоміжний.

Нерезервоутворюючі затрати робочого часу підлягають табельному обліку так як вони можуть тривати від кількох хвилин до кількох днів. Вони за своєю природою безумовно не залежать від господарської діяльності підприємства і носять об'єктивний характер. Відповідно, затрати цього часу мають підлягати детальному плануванню і прогнозуванню, а табельний облік його повинен дати відповідь на скільки якісно було здійснене планування, тобто облік в цьому випадку визначає ці затрати не з метою їх скорочення, а з метою контролю за якістю їх планування [6, с. 94].

Резервоутворюючі затрати робочого часу – цілоденні втрати, внутрішньозмінні простої і нерациональні затрати робочого часу, як правило, не планується. Однак де які з них, на нашу думку слід планувати (хвороби, неявки з дозволу адміністрації), так як вони мають місце на підприємстві і не завжди залежить від виробничої діяльності. В той же час підприємства шляхом переведення первинних профілактичних заходів можуть впливати на їх скорочення. Відносно таких втрат робочого часу як прогул, простої то вони звичайно не можуть підлягати ніякому плануванню.

Що до втрат робочого часу всередині зміни і непродуктивних затрат існують різні думки що до їх планування. Деякі економісти відмічають, що до їх планування планових (нормативних) балансів робочого часу немає необхідності планування внутрішньозмінні витрати. В звітних балансах, в результаті незадовільної організації їх обліку вони практично відсутні. Прогресивний, мобілізуючий характер плану визначає недопустимість що до планування різного роду втрат, зокрема і робочого часу.

Такий підхід переконливий. Однак, зовсім по іншому складає ситуація коли маємо на увазі необхідність зниження таких витрат. Всім добре відомо, що показники які не плануються і не прогнозуються, аналізуються, як правило, вкрай погано. Необхідно використати кращі показники, які досягнуті по кожній позиції на своєму підприємстві, або рекомендовані науково-дослідними профільними інститутами. Ці показники можна переконливо, рахувати критерієм величини резервів.

Для практичного вирішення цього питання необхідно детально вивчити структуру резервоутворюючих затрат робочого часу, охарактеризувати їх динаміку, кожен вид окремо, повноти і реальності обліку.

Запропонована кваліфікація потребує поєднання обліку внутрішньозмінні так і ці денних втрат робочого часу, так як перші обліковуються систематично, а другі – періодично. В обліку робочого часу необхідно розглядати можливість обліку кожного виду втрат робочого часу відповідно до запропонованої кваліфікації.

В даний час практично не надається уваги такому явищу як плинність кадрів не вивчена його соціально – економічна основа внаслідок відсутності інформації про причини виникнення і збитках, які від цього несуть підприємства і економіка країн в цілому. Втрати робочого часу, викликані плинністю кадрів, в практиці господарської діяльності підприємства взагалі не підлягають ніякому обліку. Їх можна обліковувати за допомогою табелів для виявлення причин звільнення. Втрати робочого часу, викликані хворобами, порушенням трудової дисципліни у вигляді цілоденних прогулів відлучень з роботи можна з успіхом обліковувати з допомогою табелів. Результати, в подальшому, необхідно аналізувати, що теж, як ми можемо констатувати в сьогоднішніх виробничих умовах не робиться.

Перераховані види втрат обліковуються з допомогою табелю табельником, майстром цеху, бригадиром. Метою цих заходів є посилення контрольних функцій обліку за виявленням і усуненням непродуктивних затрат робочого часу, дотриманням дисципліни праці [3, с. 144].

Найбільшим значним з усіх видів втрат робочого часу є втрати, які виникли через незабезпеченість робітників роботою, непродуктивною роботою, а також відхилення від проєктивних технологічних процесів. По тривалості вони бувають від декілька хвилин до декілька змін. Цілозмінні втрати відбуваються не часто і обліковують з допомогою табелів. Більшість втрат виникають під час зміни. Крім цього, до 70% їх складають втрати до 30 хвилин, тобто якраз ті, яким цехова адміністрація не надає зовсім ніякої уваги [5, с. 46].

Підприємства, як правило, не зацікавлені вести такий облік і показувати у звітності фактичні розміри втрат, так як вони в своїй більшості залежать від виробничої діяльності самого підприємства і викликані причини організаційно – технічного характеру. Навіть простої, які оплачуються, досить часто, і оплачується, досить часто документально не оформлюється, а в кінцевому підсумку зводяться до виконання робіт у понадурочний час, і оплачується за підвищеними тарифними ставками, що негативно впливає на планомірне і цільове використання фонду оплати праці. Часто понадурочні роботи виконуються у вихідні і святкові дні.

Робітники, в свою чергу, теж не зацікавлені у фіксації втрат робочого часу незначної тривалості, які виникають всередині зміни, так як згідно до трудового законодавства вони оплаті не підлягають. У Законі України «Про оплату праці» і в Положенні (стандартах) бухгалтерського обліку передбачається, що необхідно фіксувати втрати робочого часу, тобто складати простійні листи або відомості на кожен випадок, починаючи з п'яти хвилин, а конвеєрних лініях – з однієї хвилини. Фактично на майже всіх підприємствах простійні листи складають тільки за умови їх оплати. В той же час, документальне оформлення будь-якого випадку просто збільшило б кількість первинних документів і затрат часу на їх складання, є несуттєвими і може бути вирішене, хоча б із застосуванням нагромаджувальних документів по обліку простоїв. Набагато складніше вирішення питання організації цього обліку.

У табелі обліку використання робочого часу поряд з регламентованим робочим часом, часом на понадурочні роботи, винаходами і використанням

робочого часу втратами робочого часу значної тривалості відмічається частіше простої внаслідок несправності устаткування згідно з простійними листами, залишення робочого часу з дозволу адміністрації. Інші види втрат і непродуктивних затрат робочого часу, я правило, в таблиці не обліковується [1, с. 255].

На нашу думку, в умовах бригадної форми організації праці в документах по обліку виробітку доцільно передбачити можливість ведення обліку цих видів втрат бригадиром, або іншим членом бригади. Припущення того, що ця робота відволікає робітників і знижує їх продуктивність безпідставна, адже в період незайнятості (простою) в робітника достатньо часу для його оформлення. Питання в тому, як зацікавити бригадира, робітника вести цей облік із зазначенням причин та винних. Вважаємо, що необхідно оплачувати втрати робочого часу згідно до існуючого положення, тобто у розмірі 50% або $\frac{2}{3}$ тарифної ставки робітника, але тільки по сумарному часі усіх простоїв, що виникли протягом зміни, а не в залежності від тривалості кожного простою, як це роблять в даний час. Так, наприклад, робітником за зміну зафіксовані простої тривалості 5, 11, 7, 8, 10, 16,3 хвилини, усього 60 хвилин. Годинна тарифна ставка робітника складає 18 грн., простій оплачується у розмірі $\frac{2}{3}$ тарифної ставки, звідси оплата за простій складає в зміну 12 грн., $(60/60 \cdot 18 \cdot \frac{2}{3})$. В той же час можливі приписки робітниками простоїв практично виключені. Виконуючи норму виробітку і скорочуючи свій робочий день в результаті штучного знищення простоїв, робітник сам вказував би на необхідність перегляду норм виробітку; компенсувати простої приписками теж не вигідно, оскільки, вони оплачуються у розмірі неповної тарифної ставки.

Висновки з проведеного дослідження. Усі методи обліку і використання робочого часу на протязі зміни (фотографія, само фотографія робочого часу, моментні спостереження) дозволяють з необхідною повнотою визначити фактичну структуру використання робочого часу. В той же час, як показала практика, усі вони мають значні недоліки: фотографія громіздка і трудомістка; моментні спостереження дають повної і об'єктивної інформації про

використання робочого часу; само фотографії характерні елементи суб'єктивізму, тобто робітник не завжди фіксує втрати робочого часу, які виникли з його вини. Табельний облік зовсім не відображає внутрішні простоти.

Запропонована нами система обліку робочого часу посилює в цілому контрольну функцію обліку за затратами праці, сприяє росту продуктивності праці.

Бібліографічний список:

1. Економіка підприємства: Посібник / За ред.. П.С.Харіва – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 450с.
2. Економіка підприємства: Підручник / За ред.. С.Ф.Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2005 – 528с.
3. Остап'юк М.Я., Яцишин Н.З. Економіка підприємства: Навчальний посібник / М.Я.Остап'юк, Н.З.Яцишин – Тернопіль: Вид-во Європейського університету, 2008-268с.
4. Остап'юк М.Я., Лучко М.Р., Даньків Й.Я. Історія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник – 2-ге видання, виправлене і доповнене. – К.: Знання, 2009- 278с.
5. Остап'юк М.Я., Кілочко Ю.В. Економіка праці та соціально – трудові відносини: Навчальний посібник
6. Чайковський В.Ф. Економічна історія світу і України. Навч. посіб. /В.Ф. Чйковський. – Тернопіль, Лілея, 1997.- 184с.